

The given definitions oblige the teaching staff of the higher education institution encouraging students to understand and strictly adhere to the fundamental values of higher education, which are a direct way to improve the quality of knowledge through the formation of academic culture, academic literacy, necessary practical skills of oral and written language, which are necessary for successful training and future professional activity; providing them with the necessary knowledge and tools, mastery and operation of which are necessary for the full functioning of the educational community and the labor market in the future, and to achieve high quality education is possible only by creating an academic environment of responsibility and honesty.

Key words: honesty, academic honesty, ethics, morality, values, participants of the educational process, principles, standards.

УДК 378

Ліліана Хімчук

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,

ORCID ID 0000-0002-9243-3131

DOI 10.24139/2312-5993/2020.03-04/146-159

КОНСТРУКТИВНА ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОДНА З БАЗОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається явище конструктивної педагогічної взаємодії як базової компетентності майбутніх учителів початкових класів. Вона трактується як здатність педагога реалізувати навчально-виховні завдання шляхом використання комунікативних стратегій, що характеризуються позитивним взаємовпливом суб'єктів навчального процесу, а саме: «мова приймання» (мова схвалення та пасивне слухання); «активне слухання»; «комунікативні висловлювання»; «безпрограшне розв'язання конфліктів». Проаналізовано різні підходи до визначення педагогічної взаємодії, використання комунікативних стратегій, розроблених американським ученим-гуманістом Т. Гордоном та їх вплив на розвиток конструктивної педагогічної взаємодії. У статті розглянуто комунікативну стратегію «мови приймання», окреслено принципи, на яких вона повинна ґрунтуватися, а також описано стратегію «активного слухання», виокремлено її елементи.

Ключові слова: базова компетентність, педагогічна взаємодія, педагогічна стратегія, стратегія «мови приймання», стратегія «активного слухання», майбутні вчителі.

Постановка проблеми. Стрімкий технологічний розвиток суспільства не тільки вимагає від освітян формування нових професійних компетентностей, пов'язаних із активним і швидким удосконаленням цифрових технологій, а й впливає і на роль учителя, надаючи їй нового значення в освітній системі. Учителі, оволодіваючи новими професійними вміннями, що певною мірою відрізняються від традиційних, опановують і нові ролі: навчальних консультантів, наставників, тренерів, які вміють налагоджувати позитивну безконфліктну взаємодію зі всіма суб'єктами навчального процесу. Виконуючи роль навчальних консультантів, учителі покликані стимулювати учнів ще й до взаємодії з навчальним контентом,

ставлячи за мету не тільки усвідомлено сприймати викладений у ньому зміст, а й критично ставитися до наданої їм інформації, вчитися проектувати, створювати й трансформувати її.

Роль навчальних консультантів полягає в наданні рекомендацій, пропозицій учням, щоб допомогти їм у навчальному процесі сформувати необхідні в житті вміння, та все ж найважливішим у цій ролі є надання різних видів підтримки, щоб допомогти досягти як найповнішої реалізації поставлених перед учнями навчальних цілей. До першочергових функцій учителів-консультантів належить підсилення й розвиток когнітивних та креативних процесів в учнів, а саме: інтелектуальної допитливості, умінь визначати проблеми і розв'язувати їх, здатності створювати нові знання самостійно й співпрацюючи з іншими.

Як зазначає дослідниця наративного підходу в освітніх практиках Л. І. Тимчук: «Для вчителя XXI століття є неможливим оволодіти всім обсягом постійно зростаючих знань, натомість він має бути експертом у розробці навчальних стратегій, які б давали відповіді на питання «як зробити?», «як знайти або винайти щось?», або «як застосувати те, що вміємо й знаємо, щоб отримати щось нове?». Завданням вчителя є моделювання начального процесу так, щоб всі його учасники відчували вчительську впевненість, відкритість, наполегливість і відданість учням у пізнавальному процесі осягнення невідомого. Все це вимагає від учителів глибше знати своїх учнів, якісно взаємодіяти з ними й творчо підходити до проектування навчальних програм та їх реалізації» (Тимчук, 2015).

Майбутні вчителі початкових класів – це, у першу чергу, творці позитивного світобачення, цікавої й безпечної пізнавально-активної реальності, у якій разом із учнями створюють нові знання, нові інформаційні повідомлення, навчають експериментувати, захоплено пізнавати світ, співпрацювати, щиро спілкуватися й дружити, радіти своїм здобуткам та досягненням інших. Професійна підготовка таких фахівців можлива лише за умови опанування ними не тільки новими педагогічними технологіями та стратегіями, а й новою педагогічною взаємодією, що одухотворює навчальний процес, робить його атрактивним, позитивним, творчим.

Аналіз актуальних досліджень. Одним із важливих напрямів педагогічних досліджень у вітчизняному освітньому просторі останніх років постає проблема педагогічної взаємодії – проблема співробітництва, діалогу та партнерства у взаємовідносинах суб'єктів навчального процесу. Увага наукового співтовариства й педагогічної спільноти прикута до вивчення різних аспектів педагогічної взаємодії, що в педагогічному просторі використовується для окреслення відносин суб'єктів навчального процесу. Педагогічна взаємодія в усі часи є основоположною, невичерпною за своєю природою, складовою діяльності вчителя. У її основі відображено складний синтез об'єктивних та суб'єктивних знань,

досвіду (про загальні закономірності розвитку людини, особливості її розвитку в конкретних умовах та ін.), які необхідно ефективно застосовувати в професійній діяльності педагога.

Проблема взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу завжди була актуальною. Від її успішного розв'язання безпосередньо залежать ефективність упровадження нових освітніх технологій у педагогічну практику, рівень духовного зростання особистості. Необхідність пошуку розв'язання різноаспектних проблем розвитку педагогічної взаємодії, спонукала її досліджувати як видатних учених і педагогів минулого (Г. Ващенко, П. Каптерев, Я. А. Коменський, А. Макаренко, О. Сухомлинський, Й. Песталоцці, Я. Чепіга), так і наших сучасників.

Підготовка майбутнього вчителя до різних видів взаємодії суб'єктів освітнього процесу висвітлена у працях таких науковців, як А. Авраменко, А. Вербицький (групова взаємодія), Л. Велитченко, Н. Волкова, І. Зязюн, Є. Коротаєва, Л. Ковальчук, О. Матвієнко, М. Лещенко (педагогічна взаємодія), В. Казанська (співробітництво у навчанні), І. Кобзарєва (особистісно орієнтована взаємодія), Ю. Костюшко, М. Рибаківа (конфлікт та взаємодія в освітньому процесі). Психологічні засади взаємодії як форми спілкування розробляли Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ломов та ін. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, з одного боку, про різноманітність підходів до проблеми «взаємодія», а з іншого – дає підстави стверджувати, що зазначений феномен має широке практичне використання.

Водночас, на даний момент не існує єдиного підходу до визначення сутності цього поняття й ідея педагогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу в системі формальної та неформальної освіти ще не знайшла належного осмислення і втілення у процес підготовки майбутніх педагогів. Різноманіття підходів до тлумачення цього поняття свідчить не тільки про актуальність його дослідження, а й про відкриття нових граней потенціалу педагогічної взаємодії щодо відкриття широких перспектив для вдосконалення вітчизняної системи освіти, формування нових концептуальних засад на рівні дуальної взаємодії «учитель – учень», «викладач – студент», де сторони виступають як рівноправні, паритетні, зацікавлені партнери.

Мета статті – вивчити досвід формування конструктивної педагогічної взаємодії шляхом використання різних комунікативних стратегій.

Методи досліджень: для реалізації поставленої мети були використані загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналіз, синтез, порівняння та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна взаємодія є надзвичайно важливим чинником успішності навчального процесу й тому потребує ґрунтовного вивчення для подальшого розвитку та вдосконалення педагогічної теорії й практики, розбудови української системи освіти в

світлі викликів цифрового суспільства. Реагуючи на серйозні проблеми, що виникають у процесі трансформації системи освіти в державі, виникає необхідність більш ґрунтовного вивчення й вирішення цієї проблеми – проблеми підготовки учителів початкових класів до конструктивної педагогічної взаємодії зі всіма учасниками навчального процесу.

Термін «педагогічна взаємодія» в науковому просторі має широкий діапазон трактувань і «педагогічна взаємодія» визначається як: спеціально організовані контакти педагога з дитиною (тривалі або тимчасові), метою яких є зміни в поведінці, діяльності та відносинах дитини; безпосередній або опосередкований вплив суб'єктів цього процесу один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок, яка виступає як інтегруючий фактор педагогічного процесу та сприяє появі особистісних новоутворень у кожного з суб'єктів цього процесу. У сучасному педагогічному словнику довіднику з професійної педагогіки термін «педагогічна взаємодія – це процес впливу викладача та тих, хто навчається, один на одного, що передбачає їх взаємну зміну суб'єкт-суб'єктних позицій. Виходячи з науково-педагогічного підходу, педагогічна взаємодія має особистісно орієнтований характер, а саме: створення атмосфери тепла; емоційного комфорту; сприятливих умов для усвідомленого навчання; надання свободи вибору діяльності тим, хто навчається; урахування індивідуальних особливостей та можливостей кожного хто, навчається» (Марченко, с. 130).

Проведений аналіз наукової психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що поняття «педагогічна взаємодія» розглядається в переважній більшості в контексті спілкування. Важливою в цьому аспекті є думка відомого психолога О. Леонтьєва, який зазначає: «...центральною моментом спілкування (комунікації) є не «передача інформації», а взаємодія з іншими людьми як внутрішній механізм життя колективу, причому взаємодія розуміється як обмін ідеями, інтересами, як засвоєння знань та суспільно-історичного досвіду» (Леонтьев, 1975, с. 107).

Більшість дослідників розглядають поняття «педагогічної взаємодії» як таке, що виражає реальну передачу досвіду від покоління до покоління на основі принципу «свідомість від свідомості, особистість від особистості» й засвідчує наявність у педагогічній та історично-культурній реальності усвідомленої та цілеспрямованої діяльності, метою якої є становлення та генеза людської особистості.

Український учений Л. Велитченко розглядає педагогічну взаємодію як «системне явище в педагогічному процесі, що зазнає впливу з боку соціальної системи у плані статусно-рольових відносин у суспільстві, регламентується нормативними документами в системі освіти, визначається практикою закладу освіти, реалізується вчителем, діяльність якого є основою для розвитку діяльності учня» (Велитченко, 2005). На думку вченого, загальна закономірність педагогічної взаємодії полягає у

відтворенні й засвоєнні соціального, групового, міжособистісного досвіду вчителем та учнем. До структури педагогічної взаємодії вчений відносить наступні взаємозалежності: освітню, педагогічну, соціально-психологічну, міжособистісну систему, а також особистості та діяльність учителя та учнів, усвідомлення ними інтерактивного досвіду, регулятивні та виконавчі елементи взаємодії (Велитченко, 2005).

У дослідженні Л. Ковальчук знаходимо підхід, що розглядає педагогічну взаємодію як систему синергетичної взаємодії суб'єктів навчального процесу, що розгортається на рівні різних підсистем і спрямована на освіту, виховання, розвиток, формування особистості (Ковальчук, 2005). Дослідниця О. Марченко виокремлює такі характеристичні ознаки педагогічної взаємодії: наявність єдиної мети як усвідомленого й запланованого результату; чіткий розподіл функціональних обов'язків між учителем і учнями в навчально-педагогічній діяльності; виникнення спілкування (Марченко).

Поглиблений інтерес у вітчизняному науково-педагогічному просторі до підвищення рівня компетентності та якісної підготовки майбутніх учителів початкових класів зумовлює необхідність розробки нових підходів, педагогічних стратегій у формальному й неформальному навчанні педагогічних кадрів, що пов'язані з розвитком педагогічно доцільних та позитивних відносин у системі налагодження ними педагогічної взаємодії.

Надзвичайно вагомим є концептуальний підхід академіка І. Зязюна до проблеми педагогічної взаємодії. «У педагогічній дії, – зазначав учений, – є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити, знає передусім педагог. Він має навчити цього своїх учнів незалежно від предмета викладання. Навчити ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчити своєю Поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом» (Зязюн, 2000, с. 74).

Осмислення та об'єктивне оцінювання взаємодії в педагогічній діяльності було й залишається важливим для будь-якої освітньої системи, адже в умовах педагогічної взаємодії результат, як правило, має тільки дві взаємозаперечуючі характеристики: він позитивний (успішний, конструктивний) або негативний (деструктивний). Позитивна (конструктивна) педагогічна взаємодія приносить її учасникам радість, задоволення від навчального процесу, розкриття життєвих сил, здібностей та талантів, людина стає відкритою до світу й інших людей. Слушною є думка видатного ученого-педагога М. Лещенко, яскравої представниці вітчизняної гуманістичної школи педагогічної майстерності І. Зязюна: «Учитель, який відкритий до співпраці з учнями, поважає вихованців, не пригнічує їх незадовільними оцінками за

помилкові твердження на шляху до усвідомлення істини, протистоять тенденції зробити з учнів «слухняні механізми» і всіляко сприяє розквіту їхніх обдарувань» (Лещенко, 2003, с. 17).

Неконструктивна педагогічна взаємодія супроводжується негативом, призводить до появи страху, тривожних очікувань, панічного настрою, що веде до втрати довіри, розуміння у відносинах, відчуження, деструктивних відносин, людина стає замкненою, відсторонюється від інших, її життєвий потенціал нівелюється й руйнується. Це стає складною, а інколи, й непереборною перешкодою у процесі розвитку та вдосконалення особистості.

Тому надзвичайно важливою й необхідною якісною характеристикою професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів вважаємо сформованість у них умінь налагоджувати позитивно-конструктивну педагогічну взаємодію зі всіма суб'єктами навчально-виховного процесу.

В аспекті підготовки майбутніх учителів початкових класів до конструктивної педагогічної взаємодії, цікавим, на нашу думку, є досвід відомого американського вченого-психолога, визначного педагога-гуманіста, представника школи комунікативної педагогіки, автора методики ефективного спілкування Томаса Гордона. Численні наукові праці вченого стали всесвітньо відомими психолого-педагогічними бестселерами й присвячені саме проблемі міжособистісного спілкування, а заснований ним фонд «Гордон Трейнінг Інтернешенел» (Gordon Training International) ефективно функціонує в різних країнах світу готуючи фахівців, не тільки для освітньої, а й інших галузей суспільної діяльності

У вітчизняному освітньому просторі науковий доробок ученого досліджувала представниця науково-гуманістичної школи М. П. Лещенко С. Д. Ісаєва (Ісаєва, 2015). У її посібнику «Комунікативна педагогіка Томаса Гордона» представлено життєвий і творчий шлях американського вченого, який виокремив причини педагогічних невдач і поразок та запропонував стратегії ефективної педагогічної взаємодії (Ісаєва, 2014). У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне звернутися до розробленої Томасом Гордоном системи, що базується на засадах гуманістичної психології та клієнт-центрованої та групо-центрованої терапії та дозволяє реалізувати в професійній підготовці вчителів початкових класів принципи демократичної педагогічної взаємодії. Адже, як наголошував учений: «визначальним чинником, що впливає на ефективність навчання, є якість стосунків між учителями і учнями незалежно від вікових особливостей і специфіки предмету, який викладається» (Ісаєва, 2015, с. 88).

Основоположним у системі підготовки учителів Томаса Гордона є те, що вони повинні оволодіти навичками успішного педагогічного спілкування з учнями на рівні психологів-професіоналів. На думку вченого, втілити в життя концептуальні засади розробленої ним системи можливо

лише за умови наявності у вчителів наступних особистісних та професійних якостей та вмінь: аутентичність, емпатійність, застосовувати мову приймання, володіти стратегіями конструктивного розв'язання конфліктів, постійно вдосконалювати педагогічну майстерність взаємодії з учнями. Сформованість таких умінь у майбутніх учителів початкових класів й компетентне їх використання у професійній діяльності дозволить «встановити унікальний вид стосунків – правдиву, відкриту, чесну, теплу і взаємно турботливу комунікацію учителів з учнями, що зробить школу більш гуманною» (Ісаєва, 2015, с. 87).

Дослідивши численні праці вченого, С. Д. Ісаєва звертає увагу на те, що Томас Гордон визначальним чинником, котрий впливає на ефективність навчання, визначав саме якість педагогічної взаємодії між вчителями та учнями. Учений виокремив і обґрунтував засадничі вимоги до особистості учителя, що, на його думку, є основою його конструктивної педагогічної взаємодії з учнями:

- бути аутентичним;
- відкрито виражати свої почуття;
- мати право на власну позицію у виховному процесі;
- виражати незгоду з поведінкою учня;
- відмовитися від погроз у разі невиконання учнем його волі й наказів;
- надавати можливість учням вибору власних цінностей;
- ділитися своїми культурними цінностями, але не нав'язувати їх;
- надавати учням можливість самореалізації й саморозвитку (Ісаєва, 2015, с. 87-89).

Окрім сформульованих Т. Гордоном засадничих вимог до особистості вчителя та концептуальних засад демократичної педагогічної взаємодії, ученим були визначені педагогічні стратегії, що допомагають у налагодженні та реалізації позитивних стосунків між учителем і учнем, а також узгоджують зміст та види навчальної діяльності, окреслюють шляхи передачі, опрацювання й обміну навчальною інформацією. До них належать такі:

- стратегія «мови приймання» (мова схвалення та пасивне слухання);
- стратегія «активного слухання»;
- стратегія «комунікативних висловлювань»;
- стратегія «безпрограшного розв'язання конфліктів»;
- стратегія «змінення навколишнього середовища» (Ісаєва, 2015, с. 90).

Коротко схарактеризуємо запропоновану Т. Гордоном стратегію «мови приймання». Її сутність, з точки зору американського вченого, полягає у прийнятті людиною іншої людини такою, якою вона є, а також у ретельному підбиранні конструктивних висловлень під час спілкування та

проведення терапевтичних бесід. Томас Гордон визначив визначає три принципи, на яких повинна ґрунтуватися мова приймання:

1. Завжди сприймати іншу людину такою, якою вона є.
2. Формулювати й викладати думки у спілкуванні, які сприятимуть конструктивному діалогу.
3. Надавати поради щодо вирішення проблем учнів, оволодівши прийомами терапевтичної бесіди (Ісаєва, 2015, с. 91).

Багаторічний досвід досліджень та практичної діяльності привів ученого до переконання, що коли учнів приймають як дорослих, це має вагомий позитивний вплив на вихованців, дозволяє встановити з ними ефективну комунікативну взаємодію. Коли учень відчув, що до нього ставляться з повагою й небайдужістю, у нього виникає стимул реалізувати свій особистісний потенціал, вдосконалюватися, змінюватися на краще. Однак, як показує практика шкільного навчання, більшість учителів сповідують переконання, що якщо приймати учня таким, яким він є, то він таким і залишиться. Звідси, кращим виховним прийомом, який використовують такі вчителі, стає виявлення й наголошення на недоліках учнів, що апріорі стає мовою неприймання. Але вони більш ніж переконані в тому, що саме таке вказування як найкраще допомагає учню.

Щире використання мови приймання дає можливість учню розкритися, відкрити доступ до потаємних струн своєї душі, поділитися своїми сумнівами, турботами, переживаннями. Слід зазначити, що саме непідробне, справжнє приймання й використання відповідної мови вчителем у спілкуванні призводить до налагодження конструктивної педагогічної взаємодії з учнем, сприяє благотворним, позитивним змінам у розвитку його особистості. Не приймання ж учителем учня призводить до появи в дитини надзвичайно небезпечного стану, коли дитина замикається в собі, відчувається неповноцінною, непотрібною, постійно відчуваючи дискомфорт та небажання взаємодіяти з учителем. З цього приводу Томас Гордон зазначає: «Приймання іншої людини такою, якою вона є, виявляється в демонстрації своєї любові і поваги до неї. Слова також підштовхують людину до конструктивних змін, якщо це доброзичливі слова. Від того, як учителі розмовляють зі своїми учнями, залежить, чи впливатимуть вони на них конструктивно чи деструктивно» (Ісаєва, 2015, с. 91).

Не секрет, що «словом можна вилікувати, або вбити» тож коли мова йде про вербальну комунікацію в процесі педагогічної взаємодії, будь-яка розмова вчителя з учнем може зруйнувати їх людські взаємовідносини або, навпаки, зміцнити їх, віддалити їх один від одного, або зблизити. Отже вчителю завжди слід пам'ятати, що результат його розмови з учнем перебуває в цілковитій залежності від її якості, наскільки правильно він зможе обрати слова, тональність розмови в кожній конкретній ситуації. У цьому контексті важливою складовою педагогічної взаємодії є

сформованість у майбутнього вчителя початкових класів умінь проводити терапевтичну бесіду, що є виключно важливим методом надання вчителем допомоги учню під час особистої комунікації. У такому комунікативному процесі виявляються індивідуальні особливості учня, з'ясовуються особистісні проблеми, налагоджуються й підтримуються рівні (паритетні) відносини. Учитель надає допомогу, яку потребує учень (вона може стосуватися проблематики, що хвилює учня, навчальної діяльності, його стосунків в колективі та ін.).

Відносно сформованості вмінь проводити терапевтичну бесіду Т. Гордон зазначає: «Основне завдання вчителя полягає в тому, щоб допомогти учню подивитися на свої проблеми і життєві складнощі з різних точок зору, продемонструвати й обговорити ті сторони взаємин, які, будучи джерелами труднощів, звичайно не усвідомлюються і не контролюються. У результаті застосування терапевтичної бесіди учні почуваються краще, охоче розповідають про себе, чіткіше виражають свої почуття, знаходять відчуття власної значущості й самоповаги, краще розвиваються, і в них зникають страхи перед життєвими проблемами» (Ісаєва, 2015, с. 91-92).

У процесі проведення терапевтичної бесіди основним завданням, яке повинен розв'язати вчитель, є надання допомоги учню, можливості розглянути його проблеми й життєві труднощі з різних сторін і точок зору, продемонструвати та роз'яснити ті аспекти взаємовідносин, які, стаючи причиною виникаючих складнощів, учень не усвідомлює й не може контролювати. Результатом використання терапевтичних бесід є покращення самопочуття учнів, вони охочіше розповідають про себе, чіткіше висловлюють свої почуття, діляться думками, відновлюють відчуття власної гідності та самоповаги, краще розкривають свої здібності, позбавляються страху перед життєвими викликами та проблемами.

Т. Гордон зазначає, що «небагато вчителів володіють інтуїтивним вмінням вести терапевтичну бесіду. Більшості з них для початку необхідно забути про деструктивні підходи (авторитарне та ліберальне спілкування), які зводять бар'єри між людьми, і лише після цього засвоювати стратегію безпрограшного розв'язання конфліктних ситуацій» (Ісаєва, 2015, с. 92).

Результати досліджень, проведених Томасом Гордоном, свідчать про те, яке колосальне значення для конструктивної педагогічної взаємодії в педагогічному процесі має вміння учителя слухати учня. Він доречно зауважує: «Природа наділила кожного вчителя, за деякими сумними винятками, можливістю чути, і в кожного є свій досвід того, як прислухатися до дітей. Вчителі роблять це кожний день. Однак, те, що, як їм здається, вони чують, часто буває не тим, що намагаються передати їм діти» (Ісаєва, 2015, с. 92). Учений рекомендує вчителям ознайомитися й використовувати стратегію «активного слухання», яка допоможе з легкістю

перевірити точність їх сприймання й переконатися, що вони чують саме те, що учні хочуть їм повідомити. Це необхідно для того, щоб запевнити учнів у тому, що їх учитель не лише почув, а й правильно зрозумів. Т. Гордон у процесі досліджень переконався, що учитель може допомогти учневі, завдяки досконалому вивченню стратегії «активного слухання».

Ця стратегія характеризує тип реакції одного співрозмовника на висловлене інформаційне повідомлення іншого. З точки зору вченого, активне слухання – це виявлена в ході розмови зворотна реакція вчителя на висловлену учнем проблему. Вона спрямована на уникнення комунікаційних блоkad у педагогічній взаємодії й містить такі елементи:

1) невербальна концентрація уваги на співрозмовнику за допомогою експресії поглядом, мімікою і жестом;

2) використання підтримуючих, заохочувальних до ведення подальшої розмови простих вербальних форм («ага», «так-так», «розумію»);

3) пасивне слухання як виявлення акцептації проблеми (приймання реальної ситуації, що викликала проблему);

4) віддзеркалення проблеми (уважне повторення вчителем фраз, висловлених учнем для підтвердження правильного розуміння того, що почуто) (Ісаєва, 2015, с. 92-93).

Томас Гордон наголошував на тому, що оволодіння вчителями стратегією активного слухання сприятиме ефективності використання інших педагогічних стратегій. Оскільки її використання допомагає вносити ясність у проблемні питання, розвивати допитливість і створювати позитивний мікроклімат, у якому учні можуть вільно думати, розмірковувати, дискутувати та здобувати знання.

Слушними в контексті формування компетентності конструктивної педагогічної взаємодії в майбутніх учителів початкових класів є рекомендації Т. Гордона щодо систематичної роботи з удосконалення їх комунікативних компетентностей, що відіграють важливу роль у налагодженні спілкування з учнями. Учений наголошував на необхідності систематичного поглиблення знань про специфіку міжособистісної комунікації, не тільки підвищувати рівень комунікативних умінь, а й системно вправлятися в їх реалізації на практиці, прагнути, щоб вони стали природними якостями й звичним способом поведінки. Крім того, щоб урізноманітнити процес навчання, зробити його більш захоплюючим, варто й учнів ознайомити з засадничими положеннями налагодження конструктивних міжособистісних взаємовідносин, позиціонувати їх як партнерів зі створення позитивної і комфортної для всіх атмосфери в класі.

Доцільним у налагодженні конструктивної педагогічної взаємодії як у класі, так і в закладі освіти є й навчання стратегії «безпрограшного розв'язання конфліктів» учнів та вчителів-колег. Слід зазначити, що

реалізація цих педагогічних стратегій буде більш успішною за умови, що і батьки оволодіють уміннями вибудовувати конструктивні взаємини з дітьми. У даному процесі майбутні учителі початкових класів повинні бути готові виступити в ролі їх консультантів та наставників. Таким чином, реалізація запропонованої Т. Гордоном педагогічної системи допомагає в підвищенні початкових досягнень учнів, сприяє творчій реалізації всіх суб'єктів навчального процесу й може суттєво вплинути на формування налагодження конструктивної педагогічної взаємодії.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Для майбутніх учителів початкових класів, які у XXI столітті будуть працювати й виконувати ролі вже не тільки вчителя, а й консультанта, наставника, координатора, тьютора, образ, бачення сучасної школи та навчального процесу повинен суттєво відрізнятися від попередніх підходів. У реаліях сьогодення важливо й доцільно, щоб студенти переосмислили, ким є і ким повинен бути вчитель. Бажано і, навіть, необхідно змінити бачення ролі сучасного педагога, трактуючи себе в майбутньому не стільки традиційними вчителями, скільки успішними та досвідченими учнями, які знають, уміють і хочуть допомагати іншим.

Тому, говорячи про розвиток базових компетентностей у майбутніх учителів початкових класів, слід чільне місце в їх ієрархії відвести саме професійним умінням налагоджувати конструктивну педагогічну взаємодію, що сприяє встановленню позитивної комунікації зі всіма суб'єктами педагогічного процесу, знаходженню нових шляхів і способів посилення навчальної творчості, упровадженню інновацій у навчання, мотивує та стимулює навчальну діяльність учнів. На нашу думку, розвиток цієї базової компетентності в майбутніх учителів початкових класів не буде ефективним без опанування комунікативної педагогіки Т. Гордона, розроблених ним педагогічних стратегій «мови приймання», «активного слухання», «комунікативних висловлювань», «безпрограшного розв'язання конфліктів», «змінення навчального середовища».

Таким чином, готуючи майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти й намагаючись сформувати в них базові компетентності, наполягаємо на тому, що чільне місце серед них повинна зайняти компетентність конструктивної педагогічної взаємодії. Її слід формувати під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін із виваженим та осмисленим упровадженням такого, що вже довів свою ефективність, досвіду американського вченого-гуманіста Томаса Гордона, щодо створення психологічно-комфортної, як для вчителя, так і для учнів, атмосфери навчання, що сприяє розвитку всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Це дозволить вдосконалити не тільки систему підготовки педагогічних кадрів, а й систему конструктивної педагогічної взаємодії у вітчизняній освіті в цілому.

Подальших досліджень потребує вивчення та реалізація досвіду комунікативної педагогіки в процесі підготовки учителів початкових класів до налагодження конструктивної педагогічної взаємодії в системі післядипломної перепідготовки педагогічних кадрів.

ЛІТЕРАТУРА

- Велитченко, Л. К. (2005). *Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу*. Одеса: ПНЦ АПН України (Velytchenko, L. K. (2005). *Pedagogical interaction: theoretical bases of psychological analysis*. Odessa: PNC APN of Ukraine).
- Волкова, Н. П. (2005). *Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика*. Донецьк: Видавництво ДНУ (Volkova, N. P. (2005). *Professional and pedagogical communication: theory, technology, practice*. Donetsk: DNU Publishing House).
- Зязюн, І. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*. Київ: МАУП (Ziazun, I. (2000). *Pedagogy of good: ideals and realities*. Kyiv: MAUP).
- Ісаєва, С. Д. (2014). *Комунікативна педагогіка Томаса Гордона*. Київ: ПанТот (Isaieva, S. D. (2014). *Communicative pedagogy of Thomas Gordon*. Kyiv: PanTot).
- Ісаєва, С. Д. (2015). *Комунікативна педагогіка у науковій спадщині американського вченого Томаса Гордона (1918-2002 рр.)* (дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01). Суми (Isaeva, S. D. *Communicative pedagogy in the scientific heritage of the American scientist Thomas Gordon (1918-2002)* (PhD thesis). Sumy).
- Ковальчук, Л. (2005). Педагогічна взаємодія викладача і студентів під час використання нових інформаційних технологій навчання у процесі вивчення педагогічних дисциплін. *Вісник Львівського університету*. 19, ч. 2, 17-25 (Kovalchuk, L. (2005). Pedagogical interaction of teacher and students during the use of new information technologies in the process of studying pedagogical disciplines. *Bulletin of Lviv University*, 19, part 2, 17-25).
- Леонтьев, А. А. (1975). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Политиздат (Leontiev, A. A. (1975). *Activity. Consciousness. Personality*. Moscow: Politizdat).
- Лещенко, М. П. (2003). *Щастя дитини єдине щастя на землі: До проблеми педагогічної майстерності*. Київ: АСМІ (Leshchenko, M. P. (2003). *The happiness of the child is the only happiness on earth: To the problem of pedagogical skill*. Kyiv: ASMI).
- Марченко, О. *Психолого-педагогічні аспекти взаємодії вчителя й учнів у спільній пошуково-пізнавальній діяльності в умовах особистісно-орієнтованого навчання*. Режим доступу: <http://www.slideshare.net/alexandermarchenko925/ss-15744300> (Marchenko, O. *Psychological and pedagogical aspects of teacher-student interaction in joint search-cognitive activity in the conditions of personality-oriented learning*. Retrieved from: <http://www.slideshare.net/alexandermarchenko925/ss-15744300>).
- Семенова, А. В. (2006). *Словник-довідник з професійної педагогіки*. Одеса: Пальміра (Semenova, A. V. (2006). *Dictionary-reference book on professional pedagogy*. Odessa: Palmyra).
- Тимчук, Л. І. (2015). *Цифрові наративи в навчанні майбутніх магістрів освіти: історія, реалії, перспективи розвитку*. Київ: Видавництво «LAT&K» (Tymchuk, L. I. (2015). *Digital narratives in the teaching of future masters of education: history, realities, prospects for development*. Kyiv: LAT & K Publishing House).

РЕЗЮМЕ

Химчук Лилиана. Конструктивное педагогическое взаимодействие как одна из базовых компетентностей будущих учителей начальной школы.

В статье рассматривается явление конструктивного педагогического взаимодействия как базовой компетентности будущих учителей начальных классов. Она трактуется как способность педагога реализовать учебно-воспитательные задачи путем использования коммуникативных стратегий, характеризующихся положительным взаимовлиянием субъектов учебного процесса, а именно: «речь приема» (речь одобрения и пассивное слушание); «активное слушание»; «коммуникативные высказывания»; «беспроблемное решение конфликтов». Проанализированы различные подходы к определению педагогического взаимодействия, использование коммуникативных стратегий, разработанных американским ученым-гуманистом Т. Гордоном и их влияние на развитие конструктивного педагогического взаимодействия. В статье рассмотрена коммуникативная стратегия «языка принятия», указаны принципы, на которых она должна основываться, а также описана стратегия «активного слушания», выделены ее элементы.

Ключевые слова: базовая компетентность, педагогическое взаимодействие, педагогическая стратегия, стратегия языка принятия, стратегия активного слушания, будущие учителя.

SUMMARY

Khimchuk Liliana. Constructive pedagogical interaction as one of the basic competences of future primary school teachers.

The article considers the phenomenon of constructive pedagogical interaction as a basic competence of future primary school teachers. It is interpreted as teacher's ability to implement educational tasks using communicative strategies characterized by the positive interaction of the subjects of the educational process, namely: "Language of acceptance" (language of approval and passive listening); "Active listening"; "Communicative statements"; "Win-win conflict resolution". Different approaches to the definition of pedagogical interaction, the use of communicative strategies developed by the American humanist T. Gordon and their influence on the development of constructive pedagogical interaction are analyzed.

The article considers the communicative strategy of the "language of acceptance", the essence of which is to accept another person as he is, as well as in the careful selection of constructive statements during communication and therapeutic conversations. It also outlines the principles, on which the language of acceptance should be based, namely: always perceive another person as he is; formulate and present ideas in communication that will promote constructive dialogue; provide advice on solving students' problems by mastering the techniques of therapeutic conversation.

The author also describes the strategy of "active listening" in the article. The strategy characterizes the type of reaction of one interlocutor to the expressed information message of another. The strategy of "active listening" is interpreted as the feedback of the teacher to the problem expressed by the student revealed during the conversation and aimed at avoiding communication blockages in pedagogical interaction. It contains the following elements: non-verbal concentration of attention on the interlocutor through the expression of looks, facial expressions and gestures; the use of supportive, encouraging to talk further simple verbal forms ("yes", "I see"); passive listening as a detection of problem acceptance; reflection of the problem.

The author emphasizes the need for systematic deepening of students' knowledge about the specifics of interpersonal communication, and the expediency of increasing the level of communication skills so that they become natural qualities and habitual behavior.

Key words: *basic competence, pedagogical interaction, pedagogical strategy, strategy of the language of acceptance, strategy of active listening, future teachers.*

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:004]:378.147

Андрій Шуляк

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

ORCID ID 0000-0001-6615-0341

DOI 10.24139/2312-5993/2020.03-04/159-170

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ МЕТОДІВ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ WEB-РЕСУРСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті на основі аналізу наукових джерел виокремлено методи активного навчання в підготовці майбутніх учителів інформатики до використання освітніх web-ресурсів у професійній діяльності, розкрито шляхи їх інформатизації. Запропоновано використовувати методи активного навчання як самостійні педагогічні розробки, так і в поєднанні з традиційними на різних етапах навчального процесу. Визначено характерні ознаки методів активного навчання. Передбачено перспективу подальших досліджень у напрямі розкриття взаємоузгодженості у використанні методів активного навчання, інноваційних форм, засобів та інформаційних технологій.

Ключові слова: *методи активного навчання, підготовка фахівців, майбутні учителі інформатики, освітні web-ресурси, професійна діяльність, гіперпосилання, сайт, інформатизація.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах від майбутніх педагогів потрібно не стільки наявність певного набору професійних знань у тій чи іншій сфері діяльності, скільки практичні вміння та навички, що забезпечують готовність виконувати професійні завдання і функції в різних, часом навіть нестандартних ситуаціях. Швидке старіння знань, що транслиються вищою школою, викликає необхідність сформувати у здобувачів вищої освіти такі якості, які дозволять їм самостійно й ефективно перетворювати, розвивати і доповнювати свої знання, а також використовувати їх із прикладною метою. Таким потенціалом володіють методи активного навчання, які спрямовані на формування вмінь і навичок самостійно отримувати і структурувати необхідну інформацію, виокремлювати проблеми і здійснювати пошук шляхів їх раціонального вирішення, критично аналізувати отримані знання й застосовувати їх для реалізації поставлених завдань.

У межах дослідження використовуватимемо поняття «методи активного навчання», оскільки вважаємо, що аналог «активні методи навчання» не є коректним, оскільки метод сам по собі активний і пасивних методів не існує в принципі. Активність може бути застосована